

DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.235-243
УДК 343.98

Лук'янчиков Є. Д., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)
e-mail: evgenlyk947@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5763-6972>

Лук'янчиков Б. Є., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)
e-mail: boryn1971@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4761-5980>

Микитенко О. Б., магістр за спеціальністю 081 Право, помічник юриста ТОВ «Nobles» (м. Київ, Україна)
e-mail: olgamikitenko71@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4608-5567>

ЗАПЕРЕЧЛИВІ ОБСТАВИНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІНСЦЕНУВАНЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ¹

У статті звернено увагу на незадовільний стан протидії злочинності в сучасних умовах, зокрема її поступове зростання та зниження рівня розкриття, що може вказувати на активне використання форм протидії розслідуванню, однією з яких є інсценування. Показано процес формування й розвитку вчення про негативні (заперечливі) обставини як реальні явища (сліди), що є наслідком відображень супутніх злочинним діям, поведінці їх учасників процесів, котрі за своїм характером, походженням та іншими ознаками не узгоджуються з механізмом удаваного правопорушення, на яке намагаються привернути увагу слідчого, починаючи з кінця ХІХ століття і до сьогодення.

Зазначено, що інформаційно-пізнавальний процес із розкриття кримінального правопорушення пов'язаний із відшукуванням його слідів (відображень) в оточуючому середовищі й отриманням із них інформації. У деяких випадках складається ситуація, коли відомості про одні обставини правопорушення не узгоджуються з іншими. У теорії та практиці вони набули назву «негативні», проте українською краще позначати як заперечливі, на що звернули увагу науковці й тому запропонували використовувати в подальшому. Слід звернути увагу, що такі обставини можуть бути встановлені слідчим у процесі аналізу, оцінки й інтерпретації інформації, отриманої з різних джерел, у тому числі й вербальної під час допитів.

Піддавши аналізу думки науковців щодо визначення негативних (заперечливих) обставин як фактів або фактичних даних про них, що суперечать уявленню слідчого про механізм кримінального правопорушення, зроблено деякі уточнення. Встановлені фактичні дані заперечують один одному, проте не механізму розслідуваного правопорушення. Завдання слідчого – відшукати його сліди, здійснити правильну їх інтерпретацію, висунути правильну версію та передбачити необхідні засоби для її перевірки.

У висновках наведено уточнення визначення заперечливих обставин і звернено увагу на їх значення для встановлення такого способу протидії розслідуванню, як інсценування.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, сліди кримінального правопорушення, фактичні дані, докази, інсценування, негативні (заперечливі) обставини, доказування.

¹ Статтю підготовлено на виконання проєкту «Право та економіка: взаємозв'язок в умовах цифровізації та європеїзації» (реєстр. номер 0123U100816).

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року наша держава перебуває в стані нестабільності, а з 24 лютого 2022 року внаслідок відкритого повномасштабного вторгнення в державі було запроваджено й наразі продовжено воєнний стан, який передбачає тимчасове обмеження деяких конституційних прав і свобод особи, зокрема вільне пересування в нічний час доби. Здійснюються заходи із забезпечення правопорядку в громадських місцях, для чого залучаються додаткові сили. Зважаючи на це, а також на суттєве скорочення населення, слідувало б очікувати стабілізації, а краще – зменшення кількості правопорушень. Водночас статистичні дані за останні три роки показують, що кількість облікованих правопорушень у 2023 році зросла майже на третину порівняно з 2021 роком – з 321 443 до 475 595 випадків. Не може задовольняти і рівень розкриття кримінальних правопорушень (2023 року до суду надійшло 35,4 % проваджень від загальної кількості облікованих) [1].

Така ситуація вимагає покращення роботи насамперед органів досудового розслідування за всіма можливими напрямками, одним із яких можна вважати підвищення рівня професійної підготовки слідчих, умілого володіння ними навичками роботи з джерелами криміналістичної інформації, правильного її оцінювання й інтерпретації з метою встановлення фактів інсценування обставин кримінальних правопорушень. Ці обставини спонукали нас укотре звернутися до питання про виявлення й викриття інсценувань як однієї із форм протидії розслідуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша згадка про необхідність встановлювати під час огляду місця події і відображати в протоколі заперечливі обставини міститься в роботах Г. Гросса (1895 р.), а в подальшому – А. Вейнгарта (1912 р.). Уже в перших підручниках з криміналістики, у розділах, присвячених огляду, акцентовано увагу на встановлення негативних обставин. У середині минулого століття виходить ґрунтовна стаття В. О. Коновалової, у якій розкривається значення негативних обставин для процесу розслідування та звертається увага на необхідність їх встановлення не тільки під час огляду місця події, але й іншої процесуальної діяльності (1958 р.), що набуло розвитку в роботах В. Ю. Шепітька (2001 р). Формуванню вчення про негативні обставини присвячено дисертаційне дослідження І. І. Когутича (2000 р.) та його спільна з В. К. Лисиченко (2002 р.) монографія, у якій негативні обставини запропоновано розглядати як реальні явища (матеріальні й ідеальні сліди), що є наслідком відображень супутніх протиправним діям, поведінці їх учасників процесів, які виявлені під час окремих слідчих дій, і за своїм характером, походженням та іншими ознаками не узгоджуються з механізмом кримінального правопорушення, що розслідується. На необхідність виявлення в процесі розслідування негативних обставин, які потребують як самостійного гіпотетичного всебічного дослідження, так і у взаємозв'язку з іншими встановленими обставинами, звертав увагу Р. М. Шехавцов (2017 р.).

Проте аналіз праць зазначених та інших науковців свідчить про не зовсім повне висвітлення проблематики щодо негативних (заперечливих) обставин, їх інформативну сутність і значення для встановлення та викриття інсценувань механізму кримінальних правопорушень як однієї із форм протидії розслідуванню, що й спонукало звернутися до цієї проблеми.

Формування цілей. Зважаючи на наведене, на підставі системного аналізу визначень негативних обставин метою статті є обґрунтування пропозицій щодо його уточнення та розкриття їх значення для викриття інсценувань як форми протидії розслідуванню.

Виклад основного матеріалу. Діяльність із розслідування, як слушно зазначає В. Г. Лукашевич, це складний, багатобічний інформаційно-пізнавальний процес. У його орбіту залучається значна кількість суб'єктів, кожний із яких має власні інтер-

еси й специфічні мотиви поведінки, що підпорядковані загальному завданню кримінального судочинства (ст. 2 КПК України) [2, с. 17]. Для слідчого, який проводить розслідування, кримінальне правопорушення завжди є подією минулого. Якщо трапиться, що слідчий виявиться очевидцем події, він не може проводити її розслідування, оскільки підлягає допиту як свідок, який породжується самою цією подією, а прав та обов'язків набуває з моменту виклику для допиту слідчим. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 77 КПК, слідчий підлягає відводу, коли є свідком у кримінальному провадженні.

З'ясування обставин правопорушення здійснюється збиранням відповідної інформації про обставини й особу, яка його вчинила. Така інформація міститься в слідах, які є її носіями, адже відомо, що така подія є результатом протиправної діяльності людини, під час якої відбувається взаємодія з оточуючим середовищем. Наслідком такої взаємодії стають відображення, які в широкому розумінні є нічим іншим, як слідами. Отже, пізнання події кримінального правопорушення починається з відшукування її слідів і вилучення з них відповідної інформації. Специфіка цього пізнання обумовлюється тим, що воно відбувається в умовах активної протидії розслідуванню з боку тих суб'єктів, які не зацікавлені у встановленні істини. У багатьох випадках особи намагаються приховати вчинене шляхом інсценування, а тому їхні дії в ряді випадків залишаються не викритими. Аналізуючи розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами, А. А. Саковський зазначає, що перешкоджання розслідуванню здійснювалося майже в кожному провадженні й найбільшу небезпеку становить змішаний спосіб їх приховування – інсценування, виявити яке достатньо складно [3, с. 44].

Пізнавальна діяльність із розслідування здійснюється у встановленій законом процесуальній формі, передбаченими засобами, якими переважно виступають слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що в більшості випадків пізнавальна діяльність з розкриття кримінальних правопорушень починається з огляду місця події (92,6 %) або опитування осіб, яким відомі обставини, що становлять інтерес у слідчого (96,4 %). У ряді випадків такі дії проводяться одночасно.

Огляду місця події як засобу збирання криміналістичної інформації присвячена значна кількість робіт, у яких досліджуються й висвітлюються організаційні, нормативні, тактичні та психологічні аспекти цієї слідчої дії. Уже в перших роботах із криміналістики наведено рекомендації, що орієнтують слідчого на ретельне проведення огляду з метою виявлення та відображення в протоколі якомога повніше всіх обставин на місці події. Так відомий австрійський криміналіст Ганс Гросс у роботі *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*, звертає увагу на необхідність під час огляду встановлювати «негативні дані», оскільки, з одного боку, вони можуть привести до позитивних даних, а з іншого – заспокоїти читача в тому, що й ці дані не були залишені без уваги. У протоколах огляду, зазначає Г. Гросс, слід згадувати не тільки про те, що знайдено, але й про найбільш важливі «негативні» обставини, для того щоб було зрозуміло, що нічого не упущено, наприклад: «у певному місці слідів крові не знайдено» [4]. На необхідність відмічати відсутність тих слідів і предметів, які за даними обставинами обов'язково мали бути, указував А. Вайнгарт. «Обов'язково, – писав він, – слід зазначити, якщо на відкритому місці є труп, проте не помітно ніде слідів боротьби, що пухка земля на місці не зрита, трава не зім'ята і не видно слідів крові або часток одягу» [5].

З аналізу розглядуваних джерел вбачається, що до таких обставин відносили «відсутність тих слідів і предметів, які за даними обставинами обов'язково мали бути».

Слід звернути увагу, що в такому разі йдеться про типові ознаки розвитку події певного виду, а не конкретного кримінального правопорушення. Відсутність тих або інших слідів розглядається в порівнянні з типовими картинами, а тому в цій ситуації вказує на конкретний розвиток події, яку розслідують. Ці сліди вказують на інсценування злочину, прагнення приховати дійсну подію, що мала місце.

У процесі подальшого розвитку вчення про негативні обставини в підручниках з криміналістики до негативних обставин відносять такі, що порушують наше звичайне уявлення про що-небудь, що обов'язково й завжди спостерігається в подібних випадках. Це може бути не тільки відсутність певних слідів, але і їх наявність на місці вчинення кримінального правопорушення.

Інші автори під негативними обставинами розуміють фактичні дані, що суперечать уявленню про природний перебіг події або звичайне становище речей у цій ситуації, а також версіям слідчого [6, с. 38]. Схожої думки дотримується Н. І. Клименко, проте замість фактичних даних вона вказує на відомості, які суперечать уявленню слідчого про механізм певної події. «Їх встановлення, – зазначає вона, – дозволяє виявити й розпізнати інсценування, тобто навмисне створення слідової картини події з метою приховання дійсного правопорушення і спрямування слідства в хибний бік» [7, с. 17]. Ю. П. Алєнін під негативними обставинами пропонує розуміти не тільки факти, але і явища, які суперечать логіці події, що відбулася [8, с. 257].

Не вдаючись до поглибленого аналізу наявних визначень поняття «негативні обставини», що зроблено нашими попередниками, спробуємо акцентувати увагу на самих підходах до цього. Зокрема, акцентування у визначенні уваги лише на відсутності слідів і предметів робить його не повним, оскільки і наявність на місці події певних слідів і предметів також може суперечити певним обставинам (особа заявляє, що правопорушники проникли в приміщення через пролом, але сліди злочину вказують на те, що його зроблено зсередини і т. ін.). Потребує також уточнення думка про те, що негативні обставини суперечать уявленню слідчого про механізм події правопорушення. Як відомо, протиправна подія відбувається в оточуючому середовищі. Її пізнання здійснюється через виявлення слідів і вилучення з них інформації. Версії і пояснення слідчого щодо конкретної події мають ґрунтуватися на сукупності зібраної інформації та порівнянні з інформацією про типові слідчі ситуації під час розслідування певного виду кримінальних правопорушень. Мабуть, саме тому серед обставин, які підлягають встановленню під час огляду місця події, В. Ю. Шепітько на перше місце ставить з'ясування, чи мав місце злочин у цьому випадку [9, с. 14]. Усі інші питання з означеного ним переліку належать до окремих елементів, обставин і механізму вчинення правопорушення. Збирання всебічної інформації сприяє відповіді на основне питання щодо існування розслідуваної події і якої саме. Негативні обставини, які розглядаються в науковій літературі, є безпосередніми наслідками діяльності злочинця або іншої особи; вони відбуваються в оточуючому середовищі у вигляді слідів. Тому певні сумніви викликає висловлювання, що подія злочину може мати неправдиве відбиття (передбачає не подію злочину, а іншої події) [9, с. 15]. У процесі взаємодії особи з оточуючим середовищем може відбитися лише те, що відбувалося, що взаємодіяло з предметами або сприймалося людьми. Не може відбитися те, чого не було в дійсності. Сліди-відображення в матеріальній обстановці містять інформацію про подію, яка мала місце в реальній дійсності. Якщо слідчий та інші учасники слідчо-оперативної групи ретельно дослідять обстановку місця події, то повинні звернути увагу на неузгодженість, суперечливість окремих слідів між собою (значні тілесні ушкодження на трупі й відсутність або незначна кількість крові на місці). Це дасть змогу зробити слушне припущення щодо механізму дійсної, а не вигаданої чи уявленої події.

Сліди, у яких міститься інформація про інсценування, приховування тих чи інших обставин, є закономірним і необхідним наслідком такої події. Вони є типовими для ситуацій, коли відбувається те чи інше інсценування обставин кримінального правопорушення (косо спрямована странгуляційна борозна на шиї трупа поряд із замкненою горизонтальною свідчить про інсценування самогубства). Невипадково інсценування в криміналістиці розглядають як штучне створення обставин місця певної події, поєднане з відповідною удаваною поведінкою і повідомленням відомостей особою, що створила ці обставини, з метою викликати помилкове пояснення того, що трапилось [10, с. 584].

Під час створення інсценованої обстановки правопорушник намагається використувати закономірності мислення і, таким чином, впливати на слідчого за допомогою рефлексивного управління. Це дає йому можливість визначати характер своїх дій і прогнозувати поведінку слідчого, здійснювати управління процесом прийняття останнім рішень. Для того щоб слідчий діяв відповідно до задуму правопорушника, він створює удавану модель події, інформацію про яку має отримати слідчий зі штучно створених джерел. Під час інсценування події особа створює ті її елементи, які, за її розсудом, повинні бути на цьому місці, і таким чином управляти поведінкою слідчого. Сліди та предмети на місці залишаються в такому вигляді, щоб привернути увагу до себе, підштовхнути слідчого до тієї версії, обставини якої заздалегідь приготував правопорушник, направити розслідування хибним шляхом. Проте, як слушно зазначає В. О. Коновалова, злочинець не знає повною мірою прийоми та засоби розслідування. Він будує схему міркувань слідчого, зважаючи на загальні уявлення і власний досвід, а тому нерідко припускається помилок [11, с. 52–58].

Слушною в цьому плані слід визнати думку Г. О. Чорного про те, що, як би вдало не була створена обстановка місця події і як би правдоподібно не поводив себе правопорушник, завжди існують чинники, котрі перешкоджають прихованню істини. «У зв'язку із цим, – указує він, можуть бути виявлені обставини, що суперечать припущенням слідчого про хід події» [12, с. 84–86]. Підтримуючи думку автора, вважаємо за доцільне зазначити, що такі обставини суперечать лише хибним, помилковим, неповним уявленням і припущенням слідчого про хід події.

Заперечливі обставини, як об'єктивна реальність, за жодних умов не можуть суперечити дійсному перебігу події, пов'язаної з інсценуванням. Така думка є адекватним відображенням дійсності. Такі обставини існують об'єктивно й незалежно від суб'єкта пізнавальної діяльності. Їх сприйняття й аналіз є складовою пізнавального процесу розслідування. У більшості випадків одні сліди, що заперечують інші, лежать на поверхні та потрапляють у поле зору уважного слідчого. Пояснюється це наміром правопорушника спрямувати розслідування хибним шляхом, що інколи йому вдається. Але це не є закономірністю. Це можливо розглядати як виняток, що стає можливим через те, що слідчий не дотримується загальних вимог до організації розслідування, надає перевагу тій версії, яка запланована злочинцем, відповідно до неї створено необхідні сліди, що лежать на поверхні та привертають до себе увагу. Саме в таких випадках доречною є рекомендація ретельно зіставляти виявлені сліди злочину, перевіряти на місці припущення й пояснення щодо обставин розслідуваної події з боку зацікавлених осіб.

Піддавши аналізу пропоновані визначення негативних обставин, В. К. Лисиченко та І. І. Когутич пропонують розуміти під ними реальні явища, які є відображенням супутніх сумісних чи несумісних із злочинними діями матеріальних процесів взаємодій (сліди, зміни в обстановці місця події тощо) або проявів в актах поведінки та показаннях осіб дисимуляції (утаювання чогось), котрі спостерігаються в ході слідчих дій

як такі, що не узгоджуються зі встановленими фактичними даними про конкретну подію і потребують системно-структурного дослідження з метою з'ясування їх походження та суті виявленого протиріччя [13, с. 63].

Наведене визначення є достатньо громіздким, складним для сприйняття й застосування в науковому обігу та практиці. Автори намагалися додати до визначення низку обставин, які, на нашу думку, є загальновідомими й не потребують додаткового акцентування уваги.

Загальновідомо, що будь-які відображення є наслідком матеріальних процесів взаємодії. Іншого в природі не існує. Не зрозумілим є висловлювання авторів: «... (сліди, зміни в обстановці місця події тощо) або проявів в актах поведінки та показаннях осіб дисимуляції». Поняттям «сліди» в широкому розумінні охоплюються будь-які зміни в оточуючому середовищі. Слідами в широкому розумінні є поведінка осіб, причетних до правопорушення (потерпілі, свідки, обвинувачені).

Потребує уточнення твердження, що негативні обставини (відомості) «не узгоджуються зі встановленими фактичними даними про конкретну подію». Якщо таке є на практиці, то свідчить про недоліки в роботі. Слідчий іде хибним шляхом. Якщо негативні обставини є об'єктивним, закономірним відображенням дійсної події, вони не можуть суперечити їй. Вони можуть бути заперечливими іншим слідам (матеріально-фіксованим відображенням, штучно створеним заінтересованими особами, поведінці, поясненням або показанням певних осіб).

Негативні (заперечливі) обставини відіграють важливу роль у побудові слідчих версій. Залежно від результатів перевірки версій і встановлених фактичних даних за їх допомогою пояснюють зв'язок негативних обставин із подією, яку розслідують. Встановлення, правильна та своєчасна оцінка й використання заперечливих обставин сприяє результативному розслідуванню кримінальних правопорушень. «Уміння розпізнавати так звані негативні обставини й оперувати ними під час огляду, – зазначає В. Г. Гончаренко, – вимагає особливої професійно-психологічної підготовки» [14, с. 50]. Встановлення таких обставин дає змогу побудувати єдину правильну версію щодо конкретного кримінального правопорушення. Їх неузгодженість може спостерігатися з іншими слідами (відсутність металеві тирси під перепиляною дужкою замка тощо), поведінкою або повідомленням заявника.

Слід звернути увагу на те, що заперечливі обставини можуть виявлятися не тільки під час огляду місця події, але й протягом усього процесу розслідування, на що звертають увагу В. О. Коновалова [15, с. 190–198] та В. Ю. Шепітько [16, с. 317–324]. Особливого значення вони набувають на початковому етапі. Обумовлюється це тим, що на цей момент інформація про кримінальне правопорушення, якою володіє слідчий, буває недостатньо повною. На підставі такої інформації відбувається побудова та перевірка слідчих версій, які в подальшому можуть або підтвердитися, або виявитися помилковими.

Оскільки інформація про заперечливі обставини міститься в слідах, для їх виявлення та фіксації може використовуватися увесь наявний арсенал слідчих (розшукових) дій гласного та негласного характеру. Важливого значення при цьому набуває огляд місця події. Зміни в обстановці на місці події, які встановлюють під час огляду, можуть бути використані для побудови й перевірки слідчих версій, що утворює логічну схему: від вивчення обстановки місця події до встановлення способу її вчинення, від способу вчинення до пошуку нових слідів і встановлення підозрюваного. Важлива роль у цьому належить встановленню заперечливих обставин і правильному використанню інформації про них для побудови та перевірки версій, адже змістом цих обставин саме і є інформація, яка дає змогу зробити слушне припущення щодо дійсного, а не удаваного механізму кримінального правопорушення.

Виявлені в процесі розслідування заперечливі обставини мають важливе пізнавальне значення. Вони формують інформаційну основу для побудови загальної та окремих версій, які пояснюють дійсну, а не штучно створену подію, яка підлягає розслідуванню.

Перевірка заперечливих обставин (суперечностей між різними слідами), які виявлено на місці події, може здійснюватися вже в процесі самого огляду, а також проведенням інших слідчих (розшукових) дій. Пояснення заявника про обставини правопорушення можуть зіставлятися й порівнюватися з іншими слідами, які виявлено в процесі огляду, що інколи дає можливість встановити суперечності між ними та спонукає до з'ясування їх причин.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що під заперечливими обставинами припустимо розуміти факти або фактичні дані (інформацію, відомості) про них, що суперечать уявленню слідчого про механізм типової події злочину і вказують на дійсний механізм події, а не той, для якого зроблено їх штучне створення (інсценування). Своєчасне встановлення таких обставин сприятиме підвищенню результативності роботи з розкриття кримінальних правопорушень.

Подальші теоретичні дослідження заперечливих обставин, які є закономірним результатом діяльності з приховування слідів дійсного правопорушення, способом інсценування іншої обстановки, сприятимуть використанню в науковому обігу такої їх назви, яка відповідає їх сутності – «заперечливі», а не «негативні» обставини. Докладне й об'єктивне відображення заперечливих обставин у процесуальних документах сприятиме встановленню дійсних обставин воєнних правопорушень та осіб, винних у їх вчиненні.

Використані джерела:

1. Вебсторінка Офісу генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2024).
2. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. *Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів*. Київ, 1996. С. 17–26.
3. Саковський А. А. Проблеми розслідування інсценувань злочинів, учинених організованими злочинними групами. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 43–50.
4. Gross Hans. *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. I. Teil. München: J. Schweitzer Verlag, 1908. 544 p.
5. Weingart Albert. *Kriminaltaktik: ein Handbuch für das Untersuchen von Verbrechen*. Duncker & Humblot, 1904. 420 p.
6. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія: монографія. Харків : Апостіль, 2011. 232 с.
7. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
8. Криміналістика : підручник. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.
9. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ : ІнЮре, 2001. 203 с.
10. Криміналістика : підручник. За заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
11. Коновалова В. О. Негативні обставини і їх значення у розслідуванні злочинів. *Радянське право*. 1958. № 6. С. 52–58.
12. Чорний Г. О. Інсценування розбійного нападу, пов'язаного з проникненням у житло. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених*. Вип. 3 і 4. Харків : Основа, 1997. С. 84–86.
13. Лисиченко В. К., Когутіч І. І. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монографія. Київ : ДІА, 2002. 182 с.
14. Гончаренко В. Г. Особистісні якості слідчого в тактичній схемі проведення слідчого огляду. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, число 2 (30) С. 49–56.

15. Коновалова В. О. Вибрані твори. Харків : Апостиль, 2012. 528 с.
16. Шепітько В. Ю. Вибрані твори. Харків : Апостиль, 2010. 576 с.

References:

1. Vebstorinka Ofisu heneralnoho prokurora Ukrainy. (N. d.) N. p. URL : <https://www.gp.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Lukashevych, V.H. (1996). Problemy optymizatsii diialnosti z rozsliduvannia zlochyniv. *Teoretychni ta praktychni problemy vykorystannia mozhyvoosti kryminalistyky i sudovoi ekspertyzy u rozkrytti y rozsliduvanni zlochyniv – Theoretical and practical problems of using the possibilities of criminology and forensic examination in the detection and investigation of crimes*, 17–26. Kyiv [in Ukrainian].
3. Sakovskyi, A.A. (2012). Problemy rozsliduvannia instsenuvan zlochyniv, uchynenykh orhanizovanymy zlochynnymy hrupamy. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiui i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) – Fight against organized crime and corruption (theory and practice)*, 1 (27), 43–50 [in Ukrainian].
4. Gross, Hans (1908). *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. I. Teil. München: J. Schweitzer Verlag [in German].
5. Weingart, Albert (1904). *Kriminaltaktik: ein Handbuch für das Untersuchen von Verbrechen*. Duncker & Humblot. [in German].
6. Aliksieichuk, V.I. (2011). *Ohliad mistsia podii: taktyka i psykhohohiia: monohrafiia*. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
7. *Ohliad mistsia podii pry rozsliduvanni okremykh vydiv zlochyniv: nauk.-prakt. posibnyk* (2005). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. *Kryminalistyka: pidruchnyk* (2017). Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
9. Shepitko, V.Yu. (2001). *Dovidnyk slidchoho*. Kyiv: InIure [in Ukrainian].
10. *Kryminalistyka: pidruchnyk* (2020). Za zah. red. V.V. Piaskovskyi (Ed.); 2-he vyd., pererob. i dopov. Kyiv: Filiia vyd-va “Pravo” [in Ukrainian].
11. Konovalova, V.O. (1958). Nehatyvni obstavyny i yikh znachennia u rozsliduvanni zlochyniv. *Radianske pravo – Soviet law*, 6, 52–58 [in Ukrainian].
12. Chorny, H.O. (1997). Instsenuvan rozbiinoho napadu, pov'iazanoho z pronyknenniam u zhytlo. *Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh vchenykh – Actual problems of modern science in the research of young scientists*, issue 3, 4, 84–86. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
13. Lysychnenko, V.K., Kohuty, I.I. (2002). Nehatyvni obstavyny ta yikh znachennia v rozsliduvanni zlochyniv: monohrafiia. Kyiv: Diia [in Ukrainian].
14. Honcharenko, V.H. (2014). Osobynisni yakosti slidchoho v taktychnii skhemi provedennia slidchoho ohliadu. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy – Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, vol. 11 chyslo 2 (30), 49–56 [in Ukrainian].
15. Konovalova, V.O. (2012). *Vybrani tvory*. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
16. Shepitko, V.Yu. (2010). *Vybrani tvory*. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 15.06.2024

Lukyanchikov Ye., Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Information, Economic and Administrative Law of the National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky” (Kyiv, Ukraine)

Lukyanchikov B., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Information, Economic and Administrative Law of the National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky” (Kyiv, Ukraine)

Mykytenko O., Master's degree in law 081, paralegal, LLC “Nobles” (Kyiv, Ukraine)

NEGATIVE CIRCUMSTANCES AND THEIR SIGNIFICANCE FOR ESTABLISHING SCENES OF CRIMES

The article draws attention to the unsatisfactory state of crime counteraction in modern conditions, in particular, its gradual growth and decrease in the level of solving, which may indicate the active use of forms of counteraction to the investigation, one of which is faking.

It is noted that the information and cognitive process of solving a crime is associated with finding its traces (reflections) in the environment and obtaining information from them. In some cases, there is a situation when information about some circumstances of a crime is not consistent with others. In theory and practice, they are called 'negative', but in Ukrainian it is better to refer to them as negative, which has been pointed out by scholars and therefore proposed to be used in the future. It should be noted that such circumstances can be established by the investigator in the process of analysing, evaluating and interpreting information obtained from various sources, including verbal information during interrogations.

Having analysed the opinions of scholars on the definition of negative (denial) circumstances as facts or factual data about them that contradict the investigator's understanding of the mechanism of the crime, some clarifications are made. The established facts contradict each other, but not the mechanism of the crime under investigation. The task of the investigator is to find traces of the crime, to interpret them correctly, to put forward the correct version and to provide the necessary means for its verification.

The conclusions provide a clarification of the definition of objectionable circumstances and draw attention to their importance for establishing such a method of counteracting the investigation as staging a crime.

Keywords: criminal offence, traces of a criminal offence, factual data, evidence, faking, negative circumstances, proving.